

УДК 304:316.47/48

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.10>

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ГУМАНІТАРНУ БЕЗПЕКУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Мирослав Проценко

*Черкаський державний технологічний університет,
кафедра філософських і політичних наук
бульвар Шевченка, 460, 18000, м. Черкаси, Україна
<https://orcid.org/0009-0005-9571-8887>*

У статті висвітлено формування принципів сучасної парадигми гуманітарної безпеки, особливостями яких є масштабність та інтенсивність глобалізаційних та культурних трансформацій. Встановлюється співвідношення, згідно з яким зі збільшенням соціокультурних загроз для людини та суспільства, підвищується потенціал реагування на них. Самоорганізація людини та суспільна організація завдяки поєднанню фундаментальних та гнучких теоретико-методологічних та практичних навичок дозволяють ідентифікувати гуманітарні проблеми та формувати механізми протидії цим факторам.

Акцентовано увагу на специфіці глобальних та культурних процесів, які впливають на гуманітарну безпеку. Соціокультурний вплив має тенденційний та форс-мажорний виміри. При сталому цивілізаційному розвитку є можливість сформувати стратегії гуманітарної безпеки, завдяки яким створюються практичні механізми для попередження та уникнення гуманітарних криз і ефективної протидії гуманітарним загрозам. Форс-мажорні соціокультурні прояви (з сучасних прикладів – пандемії, військові дії) фактично не залишають можливостей прямої протидії гуманітарним загрозам, концентруючись на подоланні наслідків цих процесів.

Аналіз науково-соціологічного дискурсу щодо питання гуманітарної безпеки вказує на відсутність балансу між стратегіями гуманітарної безпеки та практичними кроками для запобігання кризовим явищам. Перспектива подальших досліджень полягає в розробці універсальних уніфікованих принципів гуманітарної парадигми, які здатні протистояти гуманітарним викликам культурно-глобалізаційного характеру.

Отже, гуманітарна безпека постає фундаментальним завданням в сучасному соціокультурному просторі та потребує ефективних механізмів для запобігання негативному впливу на людину та суспільство.

Ключові слова: гуманітарна безпека, гуманітарна загроза, глобальні проблеми, соціокультурний простір, соціальна філософія.

Постановка проблеми. Культурно-глобалізаційний вплив на стан гуманітарної безпеки має визначальне значення, оскільки поєднує максимальні показники масштабності та інтенсивності негативного впливу на життя та здоров'я людини та на функціонування суспільства.

Сучасний світ характеризується динамічністю, що зумовлює швидкі зміни в суспільно-політичній, соціально-економічній, культурній сферах. Перманентність провокує нестабільність соціокультурного простору, що час від часу формує передумови для процесів та явищ, які потенційно загрожують гуманітарній безпеці. Якщо ж додати непрогнозовані цивілізаційні катаклізми природного, техногенного чи суспільного характеру, то гуманітарна безпека перебуває під постійно зростаючим впливом загроз. Ці загрози мають як прогнозовані, так і ситуативні вимір, що ускладнює їхню класифікацію в гуманітарній парадигмі.

Глобальні та культурні трансформації кардинально змінюють дизайн соціальної та індивідуальної безпеки [10]. Суспільство перебуває в стані екзистенційної невизначеності в питанні гуманітарної безпеки, оскільки при збереженні аксіологічно-цільового фундаментального розуміння цієї проблеми залишається невирішеним питання повноцінної протидії реальним гуманітарним загрозам. Тобто, при повному розумінні змісту проблеми, формат її вирішення не має чітких характеристик.

Останнім часом глобальні процеси асоціюються виключно з людською діяльністю чи техногенною активністю. Проте не варто ігнорувати найбільш вірогідний фактор загрози планетарного характеру – природний. Співіснування з природою потребує актуалізації злагоджено-когерентного режиму взаємодії [13]. Звісно, глобальні природні катаклізми не мають вирішення, однак поточне співіснування людини та природи не повинно створювати нових чинників для гуманітарного загострення.

Соціокультурні характеристики гуманітарної безпеки позиціонуються як більш гнучкі для реагування з боку людини чи суспільства. Система соціальної безпеки має цілісну культурно-історичну структуру [4]. У поточному дослідженні соціоцентричні та антропоцентричні концепти безпеки корелюються як між собою, так і з природоцентричними принципами гуманітарної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному науковому дискурсі проблема гуманітарної безпеки активно обговорюється, розкриваючи нові характеристики гуманітарної парадигми. Серед найбільш актуальних нині проблем гуманітарного характеру є вплив глобалізації на людину (її життєві та ціннісні виміри) та суспільство (його функціональні та екзистенційні характеристики).

Питання глобального впливу на гуманітарний розвиток суспільства досліджувалися в контексті ідентифікації індивідуальності людини, національної автентичності [2], культурної групи тощо. Глобалізаційні трансформації безпосередньо стосуються безпекових гуманітарних питань в площині соціальної активності [11], правової узгодженості [9].

Практична реалізація протидії глобальним та культурним викликам гуманітарній безпеці орієнтована на розвиток концепту цивільної безпеки [12], міжнародної безпеки [8], національної безпеки [15].

Перспективними моделями парадигми гуманітарної безпеки є використання міждисциплінарних принципів [14]. Також акцентується увага на доцільності використання плюралістичних, синергетичних та мультикультурних вимірів в сучасному науковому дискурсі. Традиційно соціоорієнтований гуманітарний вимір все більше змінює вектор на людиновимірну тематику [3].

Окремої уваги в науковому дискурсі заслуговують інноваційні кластери глобального розвитку та той вплив, який вони здійснюють на гуманітарну парадигму: з одного боку в якості загроз для інформаційної безпеки [1], з іншого боку – перспектив для забезпечення гуманітарної безпеки [16]. Сучасним комунікативним елементам відводиться глобальна роль у дотриманні принципів гуманітарної безпеки [7].

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є соціально-філософський аналіз культурно-глобалізаційного впливу на формування сучасної парадигми гуманітарної безпеки. У питанні безпекових елементів гуманітарного характеру пропонується диференціювати індивідуальний, суспільний та цивілізаційний виміри, для яких має бути визначено окремі механізми протидії загрозам та викликам часу. Отримавши цілісну суб'єкт-об'єктну структуру гуманітарної парадигми, завданням наукового дискурсу загалом і поточного дослідження зокрема, є розробка актуальних настанов реагування на масштабність та інтенсивність загроз гуманітарній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Гуманітарна парадигма має чітко позиціонувати людину, суспільство та цивілізацію загалом в протидії загрозам, які виникають через впливи глобалізації. Розуміючи, що повністю елімінувати гуманітарні загрози неможливо навіть в буденно-практичному вимірі, зусилля гуманітарного характеру мають спрямовуватися не лише на запобігання, але й на ліквідацію наслідків цих процесів.

Основними проявами культурно-глобалізаційного впливу на гуманітарну безпеку є масштабність та інтенсивність (див. рис. 1). Водночас людина та суспільство формують індивідуальні та колективні механізми протидії вказаним проявам гуманітарних загроз. Стандартні алгоритми реагування на гуманітарні виклики виявилися неефективними, оскільки трансформувався зміст та формат цих загроз. Традиційні процеси, об'єкти та суб'єкти гуманітарної парадигми зазнали кардинальних змін під впливом культурних та глобальних перетворень індивідуальної та суспільної свідомості.

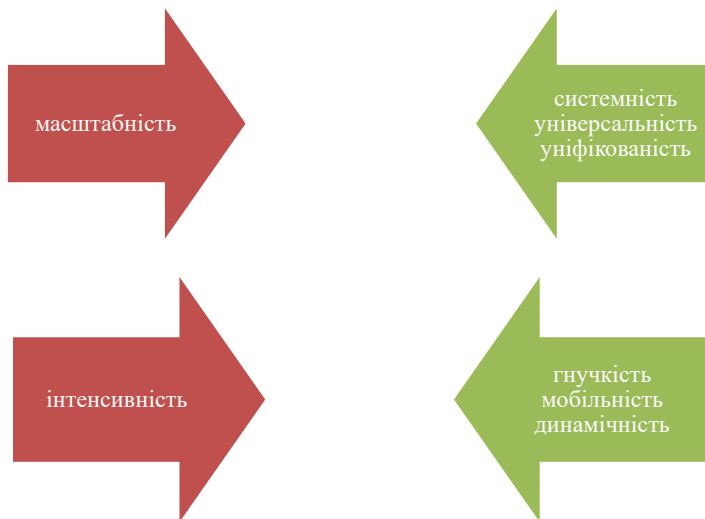

Рис. 1. Глобально-культурний вплив на гуманітарну безпеку та механізми протидії цим загрозам

Джерело: власна розробка автора

У сучасному світі загрози гуманітарній безпеці справді отримали нові масштаби прояву. Якщо раніше побоювання глобальних криз мали гіпотетичний характер (застосування ядерної зброї масового знищення, неконтрольованість технологічно-цифрового світу), то нинішні приклади негараздів планетарного масштабу (пандемія, фінансова криза) продемонстрували не лише фактичне порушення норм гуманітарної безпеки, але й виявили неефективність наявних алгоритмів протидії цим процесам.

Причиною неспроможності протистояти гуманітарним кризам планетарного масштабу стала відсутність узгодженості між суб'єктами суспільного устрою. Досі не були створені уніфіковані структури, які б змогли діяти в унісон при формуванні та прояві гуманітарної загрози, що лише підкреслює проблеми гуманітарної безпеки. Міжнародні структури виявилися повністю неспроможними до реагування на гуманітарні виклики масштабного характеру [15].

Варто усвідомлювати, що глобальні та культурні трансформації впливають як на індивідуальну чи колективну безпеку, так і на безпекові параметри планетарного масштабу. Військово-політичні, соціально-економічні чи культурно-побутові виміри – всі вони регламентуються фундаментальними ціннісними нормами (з певними особливостями та уточненнями державного чи локального характеру). З одного боку, глобальні тенденції мають корелюватися з параметрами глобальної безпеки та відповідати їхнім вимогам; а з іншого боку – глобалізація одночасно створює гуманітарні дисбаланси на міжнародному та міждержавному рівнях [6, с. 133]. Кобко [8] додає до вказаного дискурсу кореляцію концептів «безпека» та «нація». У сучасному науковому дискурсі також наголошується на необхідності правової узгодженості принципів гуманітарної безпеки [9, с. 139]. Економічну та демографічну безпеку в якості ключових елементів гуманітарної парадигми пропонують представники соціоорієнтованого виміру цієї проблеми [5]. Різноманіття елементів гуманітарної парадигми вказує на те, що глобалізація впливає на всі сфери суспільної активності (у нашому випадку фактори протидії гуманітарним загрозам). Водночас у людини та суспільства збільшуються можливості протистояти викликам часу. До прикладу, при виникненні кризи гуманітарного характеру в одному регіоні актуальним рішенням можуть стати масові міграційні процеси, які вирішать наявну проблему.

Універсальність та системність протидії масштабним гуманітарним викликам мають сформувати цілісність принципів, які ґрунтуватимуться на міждисциплінарності та полікультурності – факторах, що продемонстрували високу ефективність при вирішенні суспільних та глобальних проблем сучасності. Приклад застосування міждисциплінарного підходу в медицині [14] та ефективність цього рішення надихає наукову спільноту на використання таких універсальних підходів і в загальногуманітарній парадигмі безпеки. Якщо міждисциплінарність дозволила підвищити рівень забезпечення життя та здоров'я людини, то є висока вірогідність ефективності цього методологічного підходу й до всього кластеру гуманітарної парадигми.

При вирішенні проблеми інтенсивності гуманітарних загроз актуалізуються такі аспекти, як гнучкість, мобільність та динамічність реагування на проблему. У цьому контексті визначальної ролі набувають індивідуальні людиновимірні характеристики. Проблема свободи людини все більше підкреслює людиноцентричність гуманітарної парадигми, незважаючи на глобально-суспільні тенденції [3, с. 17]. Багато елементів глобалізації безпосередньо впливають на людину, тому здатність адаптуватися до такого інтенсивного впливу глобального світу формує індивідуальні якості стійкості, які стають актуальними при гуманітарних загрозах. Унікальним в цьому тлумаченні індивідуальних якостей, які протистоять гуманітарним викликам є те, що вони не відповідають традиційним трактуванням синхронізованості понять «стійкість» та «фундаментальність». Навпаки, сучасний соціокультурний світ є настільки стрімким та бурхливим, що протистояти його викликам можна за умови гнучкої, динамічної та мобільної активності.

Крім тотального впливу процесів глобалізації, Лисенко [11] вказує на нестабільність цивілізаційного розвитку. Такі реалії не сприяють формуванню сталих принципів гуманітарної парадигми. Якщо на виклики соціокультурного характеру можна реагувати стандартизованою системою безпеки з непорушними фундаментальними нормами, то відповіддю на глобальні проблеми має стати гнучка гуманітарна парадигма.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що гуманітарна безпека порушується за будь-яких соціокультурних чи глобалізаційних умов, незалежно від рівня цивілізаційного розвитку. Тому, досягти балансу, згідно з яким підвищення рівня цивілізаційного розвитку запобігатиме гуманітарним проблемам, практично неможливо. Рушії сучасного глобального прогресу одночасно постають факторами, які зумовлюють гуманітарні кризи.

Група дослідників Smith et al. [16] зазначають, що вказану невизначеність варто принаймні систематизувати. Одним з найоптимальніших інструментів для даної систематизації є використання технологічно-цифрового потенціалу. Сучасний глобальний світ пропонує багато механізмів для теоретичного тлумачення гуманітарних криз, що в подальшому дозволить ефективно реагувати на ці загрози в практичному вимірі.

Розглядаючи проблему гуманітарних загроз в контексті парадигми цивільної безпеки, Михайлов [12] пропонує чітко визначити рівень невразливості суспільства до конкретного типу загроз. Така класифікація потенціалу людини та суспільства до потенційних викликів є звичною для цивільної системи безпеки, яка відзначається системністю своєї активності. Питання поточного дослідження полягає в тому – чи можна екстраполювати принципи цивільної безпеки до парадигми глобальної безпеки і наскільки ефективними вони виявляться в контексті масштабної та інтенсивної загрози небаченого досі рівня? Відповідь на це питання можна лише змодельовати, керуючись наявними вихідними даними, оскільки суспільство в нинішньому стані його розвитку не стикалося з настільки руйнівною кризою гуманітарного характеру. Проте розвиток системи цивільної безпеки можна вважати одним з практичних шляхів побудови ефективної системи гуманітарної безпеки.

Одним з яскравих прикладів прояву глобалізації в контексті гуманітарної безпеки є інформаційно-комунікативний кластер. Потоки інформації, обсяги даних, комунікаційні технології – все це є невід’ємними атрибутами сучасної людини та суспільства. Водночас нові можливості формують низку загроз та визначають новий концептуальний вимір безпеки – інформаційний. Соціально-філософські аспекти інформаційної безпеки актуалізуються конкретно для людини та її особистого простору або ж мають вплив на систему локального (державного, регіонального, міжнародного) простору. Інформація може стати потенційною загрозою в багатьох контекстах, тому Авер’янова, Воропаєва [1] пропонують використовувати міждисциплінарні дослідження для запобігання таким загрозам.

Систему міжлюдської комунікації розглядає Зінченко [7, с. 97], зазначаючи, що такі елементи забезпечують громадянську позицію, відстоюють демократичні принципи, підтримують патріотичні переконання – тобто формують світоглядно-ментальні основи гуманітарної парадигми.

У контексті глобалізації вкрай загострюється питання ідентичності [2]. Збереження здатності людини до самоідентифікації, можливостей людини до розвитку індивідуальних якостей формують людиноцентричний аспект гуманітарної парадигми. Соціоцентричний елемент гуманітарної активності полягає у дотриманні національної, народної, релігійної ідентичності. Якщо розглядати ці процеси з точки зору дотримання норм гуманітарної безпеки, то прямої загрози для людини чи суспільства (у порівнянні з впливом військової агресії чи техногенної катастрофи) немає, проте відбуваються впливи потенційного та відтермінованого характеру, які поступово елімінують ідентичний вимір на світоглядно-ментальному рівні.

Зрозуміло, що питання права людини на ідентичність не так гостро постає в соціокультурних реаліях, проте це аж ніяк не означає, що потрібно знизити критерії гуманітарної безпеки щодо проблеми ідентичності.

Висновки. Отже, основними проявами впливу глобальної та культурної трансформації на гуманітарну безпеку є масштабність та інтенсивність. У відповідь на такі загрози використовуються принципи системності, універсальності та уніфікованості (для протистояння масштабності) та елементи динамічності, гнучкості та мобільності (для протидії інтенсивності). Проблема глобалізації породжує нові виклики для гуманітарної безпеки в планетарному вимірі (природного, техногенного чи суспільного характеру), водночас

надаючи людині та суспільству актуальні механізми для запобігання гуманітарним кризам або ж ефективного протистояння їхнім негативним проявам.

Перспективними форматами формування ефективної та актуальної гуманітарної парадигми сучасності постають принципи синергетики, міждисциплінарності та мультикультурності. Завдяки цим прогресивним концепціям є можливість уніфікувати та стандартизувати активність, пов'язану з реагуванням на глобальні гуманітарні кризи та соціокультурні прояви гуманітарних загроз.

Список використаної літератури

1. Авер'янова Н., Воропаєва Т. Інформаційна безпека України: соціально-філософські аспекти. *Молодий вчений*. 2020. № 10, Вип. 86. С. 297–303. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-61>
2. Бевз Т. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). *Українознавство*. 2020. № 3, Вип. 76. С. 178–200. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.3\(76\).2020.213207](https://doi.org/10.30840/2413-7065.3(76).2020.213207)
3. Бородіна Н. Феномен безпеки у контексті толерування жорстокості / Ред. В. Мудракова. Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри. 2022. С. 15–28. http://78.152.183.36/bitstream/123456789/12513/1/%d0%a4%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%bd_%d0%91%d0%b5%d0%b7%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d0%b8.pdf
4. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>
5. Демченко К. Демографічна та соціальна безпека України як взаємопов'язані елементи національної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-12>
6. Загола Т. Теоретичні підходи до дослідження співвідношення понять «міжнародна безпека», «колективна безпека» та «глобальна безпека». *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4, Вип. 83. С. 133–137. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.4.18>
7. Зінченко В. Тенденції та перспективи української інституалізації націєтворення та державотворчості: особливості безпекових констант / Ред. В. Мудракова. Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри. 2022. С. 85–108. http://78.152.183.36/bitstream/123456789/12513/1/%d0%a4%d0%b5%d0%bd%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%bd_%d0%91%d0%b5%d0%b7%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d0%b8.pdf
8. Кобко Є. До проблеми визначення поняття «національна безпека». *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2022. № 1, Вип. 18. С. 62–70. <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2022.1.07>
9. Куц Г. Концептуалізація понять «національна безпека» і «державна безпека» у політико-правовому дискурсі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2020. № 1. С. 139–153. <https://doi.org/10.34142/24130060.2020.20.1.13>
10. Линдюк С. Теоретичні інтерпретації концепту «соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 1, Вип. 11. С. 92–113. [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-92-113](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-92-113)
11. Лисенко Ю. Соціальна безпека: виклики в умовах політичної нестабільності українського суспільства. *Політикус*. 2022. № 6. С. 24–28. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-6.4>
12. Михайлов В. Поняття «безпека» і «цивільна безпека» у міждисциплінарному науковому дискурсі. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. № 17. С. 77–89. [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.77-89](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.77-89)

13. Турченко О. Екологічна безпека та сталий розвиток: кореляційна залежність. *Право України*. 2018. № 116. <https://doi.org/10.33498/loou-2018-05-116>
14. Христенко О. Зміст гуманітарної підготовки майбутніх медичних фахівців: міждисциплінарний контекст. *Медична освіта*. 2019. № 3. С. 139–143. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2019.3.10464>
15. Eckenwiler, L., Hunt, M., Crismo, J., Conde, E., Hyppolite, S. R., Luneta, M., Munoz Beaulieu, I., Saeed, H., & Schwartz, L. (2023). Viewing humanitarian project closure through the lens of an ethics of the temporary. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 32. <https://doi.org/10.1108/DPM-11-2022-0226>
16. Smith, A., Pringle, J., & Hunt, M. (2020). Value-Sensitive Design for Humanitarian Action: Integrating Ethical Analysis for Information and Communication Technology Innovations. In *Ethics of Medical Innovation, Experimentation, and Enhancement in Military and Humanitarian Contexts* (pp. 105–124). https://doi.org/10.1007/978-3-030-36319-2_7

THE IMPACT OF GLOBALISATION AND CULTURAL TRANSFORMATIONS ON HUMAN SECURITY: A SOCIO-PHILOSOPHICAL PERSPECTIVE

Myroslav Protsenko

*Cherkasy State Technological University,
Department of Philosophical and Political Science
Shevchenko Boulevard, 460, 18000, Cherkasy, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0005-9571-8887>*

The article highlights the formation of the principles of the modern paradigm of human security, which are characterised by the scale and intensity of globalisation and cultural transformations. The author establishes a correlation according to which the increase in socio-cultural threats to human beings and society increases the potential for responding to them. Human self-organisation and social organisation, through a combination of fundamental and flexible theoretical, methodological and practical skills, allow identifying humanitarian problems and forming mechanisms to counteract these factors.

Attention is focused on the specifics of global and cultural processes that affect human security. Socio-cultural influence has a tendency and force majeure dimension. With sustainable civilisational development, it is possible to formulate human security strategies that create practical mechanisms for preventing and avoiding humanitarian crises and effectively countering humanitarian threats. Force majeure socio-cultural manifestations (pandemics, military operations are recent examples) leave little room for direct counteraction to humanitarian threats, focusing instead on overcoming the consequences of these processes.

An analysis of the scientific and sociological discourse on human security shows that there is a lack of balance between human security strategies and practical steps to prevent crises. The prospect of further research is to develop universal unified principles of the humanitarian paradigm that can withstand humanitarian challenges of a cultural and globalisation nature.

Thus, human security is a fundamental task in the modern socio-cultural space and requires effective mechanisms to prevent negative impact on individuals and society.

Key words: human security, humanitarian threat, global problems, socio-cultural space, social philosophy.